

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

ניתן ביום 31 מרץ 2020

המערערת

חברת מוסדות חנוך ותרבות בהרצליה מיסודה הסוה"י לא"י

-

המשיבה

דורית לוי

בפני: השופט רועי פוליאק, השופט אילן סופר, השופט מיכה שפיצר
נציג ציבור (עובדים) מר יוסי רחמים, נציג ציבור (מעסיקים) מר גדעון צימרמן

בשם המערערת – עו"ד אסף ברנזון ועו"ד נעמי לאופר
בשם המשיבה – עו"ד שולמית כנען

פסק דין

השופט רועי פוליאק

ערעור על פסק דינו של בית הדין האזורי תל אביב (השופטת עידית איצקוביץ ונציגי הציבור מר אברהם דיאמנט וגב' ברקת שני; סע"ש 15-05-47735), אשר קיבל את טענות המשיבה לעניין אופן חישוב ערך פדיון כספי פיצויי הפיטורים שנצברו בפוליסת ביטוח מנהלים בה הופקדו תשלומי המערערת (המעסיקה) והמשיבה (העובדת) בתקופת עבודת המשיבה במבקשת.

השאלה המשפטית הניצבת במוקד הערעור, אשר טרם נדונה בפסיקתו של בית דין זה, היא לזכות מי תיזקף התשואה הריאלית של הפקדות המעסיק למרכיב הפיצויים בפוליסת ביטוח המנהלים שהוצאה בתקופה הרלוונטית להליך. אין מחלוקת בין בעלי הדין כי הפקדות המעסיק לפיצויי פיטורים והפרשי ההצמדה בגינן ייחשבו, עם העברת הפוליסה לבעלות העובד, כתשלומים ששולמו על חשבון פיצויי פיטורים וינוכו מחבות הפיצויים של המעסיק לפי חוק פיצויי פיטורים, התשכ"ג-1963 (להלן – החוק או חוק פיצויי פיטורים). המחלוקת היא באשר לייחוס התשואה העודפת על הפרשי ההצמדה לגישת המערערת, מלוא התשואה בגין הפקדותיה לפוליסה תבוא על חשבון חבותה

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

לתשלום פיצויי פיטורים. לעומת זאת, לגישת המשיבה, התשואה העולה על הפרשי ההצמדה של הפקדות המעסיק למרכיב פיצויי הפיטורים בפוליסת ביטוח המנהלים "מוסטת", לפי הוראות הפוליסה, למרכיב התגמולים בפוליסה, ולא תבוא על חשבון פיצויי הפיטורים שחב המעסיק לעובד.

נקדים ונציין, כי דיוננו להלן חל על מתכונת חישוב פיצויי הפיטורים לעובד הזכאי לפיצויי פיטורים לפי חוק פיצויי פיטורים, בגין כספים שהופקדו במרכיב הפיצויים בפוליסות ביטוח מנהלים שהוצאו בין השנים 1992 – 2003 ואשר בהן הופקדו תשלומי מעסיק למרכיבי הפיצויים והתגמולים ותשלומי העובד למרכיב התגמולים. המחלוקת מצטמצמת לנסיבות בהן לא הוחל הסדר מכוח סעיף 14 לחוק לפיו הפקדות המעסיק בפוליסה יבואו במקום פיצוי פיטורים.

רקע

תמצית העובדות

1. המשיבה עבדה אצל המערערת, מרכז תרבות נוער וספורט בהרצליה, בתפקיד מנהלת חשבונות, בשנים 1983 - 2015. ביום 31.3.2015 פרשה המשיבה מחמת גיל בנסיבות המזכות בפיצויי פיטורים.

2. על יחסי העבודה בין הצדדים לא חלו, לפי הנטען, הסכמים קיבוציים, והם עוגנו, באופן חלקי ביותר, ב"חוזה עבודה" מחודש ספטמבר 1988 (להלן – **הסכם העבודה**) בו צוין כי העסקת המשיבה תסתיים בחודש אוגוסט 1989. בסעיף 6 להסכם העבודה נכתב כך:

"העובד לא יהא זכאי לפנסיה. החברה תפריש כל עוד חוזה זה יהא בתוקף, סכומים שווים ל- 13.33 אחוז משכרו של עובד לקופת תגמולים ו/או ביטוח ו/או קרן לפי המקרה ובהתחשב בבקשת העובד, להלן "הקרן". סכומים אלה כוללים את ההפרשות עבור פיצויי פיטורין".

סעיף 9 להסכם העבודה מורה כי:

"הסכום שהצטבר על חשבון פיצויי פיטורין יועמד לזכות העובד על פי הוראת המערערת עם תום עבודתו בהתאם

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

לחווה, בכפוף למילוי כל התחייבויותיו על פי החווה וכפוף לתנאי הקרן".

עם השנים נחתמו בין הצדדים שני מסמכים נוספים שכותרתם "נספח שינויים במקום העבודה", בהם צוינו בכתב יד שינויים שחלו בהעסקתה של המשיבה בין השנים 1996 ל-2014 בנושא היקף המשרה, משכורת, דרגה ו"גמול רכיב מקצועי". הצדדים חלוקים בשאלת קיומם של הסכמים נוספים, קודם להסכם העבודה, אך אין מחלוקת כי לא קיימות הוראות נוספות בכתב המסדירות את אופן ייחוס כספי פיצויים הצבורים בפוליסת ביטוח המנהלים, וכי לא נתבקש, וממילא לא ניתן, אישור לפיו תשלומי המערערת לפוליסה יבואו, בהתאם לסעיף 14 לחוק, במקום פיצויי פיטורים.

3. המשיבה קיבלה משכורת חודשית אשר עודכנה מעת לעת. עד לשנת 1996 עבדה המשיבה בהיקפי משרה משתנים. החל מחודש מרץ 1996 ועד לפרישתה בשנת 2015 עבדה המשיבה בהיקף של משרה מלאה.

4. החל מתחילת עבודת המשיבה בשנת 1983, ועד ליום 31.7.1993, הפקידה המערערת כספים בקופה מרכזית לפיצויי פיטורים.

5. ביום 1.8.1993 נפתחה פוליסת ביטוח מנהלים על שם המשיבה בהראל חברה לביטוח בע"מ (להלן – **הראל**), אשר כותרתה "תנאים לביטוח גמלא חודשית [מ"מעה]" משתתף ברווחי תיק השקעות לפי תכנית ביטוח מנהלים – נספח 630" (להלן – **הפוליסה**). לפוליסה הופקדו כספי מעסיק (המערערת) למרכיבי תגמולים ופיצויים וכן כספים שנוכו משכרה של המשיבה למרכיב תגמולי עובד. כמו כן הועברו תשלומים לרכישת ביטוח אבדן כושר עבודה.

6. לקראת סיום עבודתה של המשיבה, העבירה הראל למערערת מסמך הנושא את התאריך 17.5.2015 (להלן – **אישור הראל**), בו נכתב:

"לצורך מילוי טופס 161 הנך נדרש לדווח את צבירת הפיצויים לצורך פקודת מס הכנסה (צבירה זו שונה מהתחייבות המעביד לפיצויים ונועדה לצורך חישוב חובות המס של העובד בלבד)" [ההדגשות הוספו – ר.פ.].

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

באישור הראל פורטו ערכי פדיון הפיצויים שנצברו בחשבון המשיבה בשתי קטגוריות נפרדות: "פיצויים התחייבות למעסיק" בסך 215,455 ש"ח, ו"פיצויים לצורך מס" בסך 337,038 ש"ח.

7. תחשיבי הראל, שאין בין בעלי הדין מחלוקת על נכונותם, נערכו לפי הגדרת "ערך פדיון הפיצויים" בסעיפים 3(ד) ו-3(ה) בפוליסה:

"ד. מרכיב הפיצויים בערך הפדיון: שווה לסכום הנמוך מבין (1) או (2) להלן:

(1) סך כל הפרמיות ששולמו ע"ח פיצויים כשהן משוערכות על פי תוצאות ההשקעות, בהתאם להוראות המתאימות ב"תוכנית הביטוח".

(2) סך כל הפרמיות ששולמו ע"ח פיצויים, כשלכל פרמיה כאמור יתווספו הפרשי הצמדה למדד, מן "המדד הקובע" ועד למדד האחרון הידוע ביום תשלום הפיצויים האמור...".

"ה. לצורך פקודת מס הכנסה, ערך פדיון מרכיב הפיצויים יחושב כדלקמן:

(1) בתוכנית הביטוח הבסיסי – יהיה ערך פדיון מרכיב הפיצויים שווה למכפלת ערך פדיון הביטוח הבסיסי ביחס שבין הפרמיה ששולמה ע"ח הפיצויים לבין 90% מהפרמיה ששולמה בגין הביטוח הבסיסי.

(2) בתוכנית ביטוח חיסכון מיוחד - יהיה ערך פדיון מרכיב הפיצויים שווה למכפלת ערך פדיון החיסכון המיוחד ביחס שבין הפרמיה ששולמה ע"ח הפיצויים לבין מהפרמיה ששולמה בגין החיסכון המיוחד... [להגדרה צורפה נוסחה מורכבת שאינה נדרשת לפסק דיננו].

8. בטופס 161 שערכה המערערת נכתב כי משכורתה הקובעת של המשיבה היא 14,334 ש"ח ברוטו, וכי היא זכאית לפיצויי פיטורים בסך 367,901 ש"ח.

9. ביום 27.5.2015 העבירה המערערת לחשבונה של המשיבה 30,863 ש"ח. סכום זה הוא ההפרש בין חבות הפיצויים בסך 367,901 ש"ח על פי חישוב המערערת בטופס 161, לבין סכום בסך של 337,038 ש"ח אשר נצבר למשיבה בגין "פיצויים לצורך מס" בהתאם לאישור הראל.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

ההליך בבית הדין האזורי

טענות הצדדים

10. טענתה המרכזית של המשיבה היתה כי יש לחשב את השלמת פיצויי הפיטורים שאין מחלוקת שהיא זכאית לקבלתם, לפי ההפרש שבין חבות הפיצויים בהתאם לחוק לבין ערך פדיון הפיצויים לפי **"פיצויים התחייבות למעסיק"** ולא לפי **"פיצויים לצורך מס"** כפי שחשבה המערערת. משמעות טענת המשיבה היא כי הרווחים הריאליים שנשאו הכספים שהופקדו עבורה במרכיב הפיצויים בפוליסת ביטוח מנהלים (בסך 121,583 ש"ח, אם כי המשיבה נקבה בכתב התביעה מתוך טעות בסכום של 118,523 ש"ח), אשר מהווים חלק מפיצויי הפיטורים לפי דיני המס, אינם באים, לצורך זכויותיה, על חשבון פיצויי הפיטורים שחבה לה המערערת (בסך 367,901 ש"ח). המערערת פעלה, לפיכך, שלא כדין כאשר בחרה להתייחס לערך פדיון כספי הפיצויים בקטגוריה **"פיצויים לצורך מס"** באישור הראל (בסך 337,038 ש"ח), ולא לערך פדיון **"פיצויים התחייבות למעסיק"** (בסך 215,455 ש"ח) המבוסס על הפקדות המעסיק בתוספת הפרשי הצמדה למדד (ללא התשואה הריאלית שמעבר למדד שנצברה בגין הפקדות המעסיק למרכיב הפיצויים) בלבד.

המשיבה הסתמכה על סעיף 3 לנספח 630 לפוליסה, שצוטט לעיל, המורה מפורשות לטענתה כי ערך פדיון הפיצויים יחושב לפי הנמוך מבין השניים: ההפקדות בתוספת ריווחי או הפסדי תיק ההשקעות של הפוליסה המשתתפת או ההפקדות הצמודות למדד. לכן, בחישוב הכספים הצבורים בפוליסה שיבואו על חשבון חבות הפיצויים הכוללת של המערערת, אין להביא בחשבון את רווחי תיק ההשקעות העודפים על הפרשי הצמדה (להלן – **התשואה הריאלית**) ורק קרן ההפקדות והפרשי הצמדה בגינה יבואו על חשבון פיצויי הפיטורים המגיעים למשיבה.

המשיבה הוסיפה וטענה כי יש לפצותה על הלנת פיצויי פיטורים מכוח סעיף 20(א) לחוק הגנת השכר, התשי"ח-1958 (להלן – **חוק הגנת השכר**), בגין הלנת מלוא הפיצויים שנתבעו ולחלופין בגין הלנת סכום שאינו שנוי במחלוקת בסך 30,863 ש"ח שהועבר לחשבונה רק ביום 27.5.2015. כן נטען כי גם טופס 161 הועבר לידיה ביום 21.5.2015, ולא במועד המצוין בו (17.5.2015).

11. לגישת המערערת התשואה החיובית שנשאו הכספים שהופקדו עבור פיצויי פיטורים בביטוח המנהלים של המשיבה, צריכה להיחשב כחלק מהכספים הצבורים

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

על חשבון פיצויי הפיטורים שחבה המערערת למשיבה. כספים אלה מהווים למעשה חיסכון של המעסיק לצורך התחייבותו לשלם פיצויי פיטורים, ועל כן, ככל שכספים אלה נשאו רווחים, המעסיק הוא זה שצריך ליהנות מפירות השקעתו. הכספים הצבורים בביטוח מנהלים אינם קניינה של המשיבה עד לקיומו של אירוע מזכה, והדברים עולים במפורש מפרטי הפוליסה בהם מצוין כי היא בבעלות המעסיק. זאת ועוד, גם בהסכם העבודה בין הצדדים נקבע כי הכספים שהופקדו עבור תשלום פיצויים, על רווחיהם, מיועדים לתשלום פיצויי פיטורים למשיבה. המערערת הוסיפה וטענה כי סכום פיצויי הפיטורים הכולל שקיבלה המשיבה בסך 367,901 ש"ח עולה על הסכום לו היא זכאית על פי חוק עקב טעות בחישוב שנעשתה על ידי המערערת, אשר הביאה להכללת רכיב אחזקת רכב בחישוב שכרה הקובע של המשיבה לעניין פיצויי פיטורים. על כן, המשיבה אינה זכאית לכל תשלום נוסף ויש לדחות את ניסיונה לעשות עושר שלא במשפט על חשבון המערערת.

המערערת הוסיפה וטענה כי העבירה לידי המשיבה מכתב שחרור לקופות וטופס 161 בסמוך למועד פרישתה מהמערערת ובכך מילאה את חובתה על פי דין. ולא היה מקום לחיובה בפיצויי הלנה. לעניין יתרת פיצויי הפיטורים נטען כי כיוון שבין הצדדים נטושה מחלוקת באשר למתכונת חישוב ערך פדיון פיצויי הפיטורים שנצברו בהראל, חלה על המערערת הגנה מכוח סעיף 20(ד) לחוק הגנת השכר והיא העבירה למשיבה רק את הסכום שאינו שנוי במחלוקת (30,863 ש"ח). בכל מקרה אין המדובר בהלנה משמעותית ובוודאי שלא מכוונת ולכן על בית הדין, המחזיק בשיקול דעת רחב בנושא הלנת פיצויי פיטורים, לא לפסוק כנגדה בעילה זו.

פסק הדין

12. בית הדין האזורי קיבל את טענת המשיבה לפיה בהתאם לתנאי הפוליסה, הרווחים שנשאו הכספים שהופקדו עבורה לשם פיצויי פיטורים, העודפים על הפרשי ההצמדה למדד, לא יובאו בחשבון פיצויי הפיטורים להם היא זכאית. בית הדין קבע כי ערך פדיון הכספים העומדים לזכות המעסיק לצורך תשלום פיצויי פיטורים הוא הערך המצוי בנתון "פיצויים התחייבות למעסיק" (215,455 ש"ח) ולא ערך פדיון הפיצויים בנתון "פיצויים לצורך מס" (337,038 ש"ח).

בית הדין ציין כי התבסס על עדותה האמינה והניטרלית של עו"ד אפרת אולברג-גרטל, הממונה על פניות הציבור בחברת הביטוח הראל, ועל המוצגים שהוגשו

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 18-11-29744

במהלך חקירתה. על פי עדותה של עו"ד אולברג-גרטל, סעיף 3 לנספח 630 לפוליסת "מעולה" בהראל מורה כי אופן חישוב ערך פדיון כספי הפיצויים הצבורים בפוליסה צריך להיעשות לפי החלופה הנמוכה מבין שתי חלופות. האחת היא סך כל הפרמיות ששולמו עבור פיצוי פיטורים משוערכות על פי תוצאות ההשקעות. השניה היא סך כל הפרמיות ששולמו בתוספת הפרשי הצמדה למדד (בלבד). על פי עדות זו ככל שנצברו בחשבון הפיצויים רווחים ריאליים כתוצאה מהשקעות כספי הפוליסה, רווחים אלה משויכים במועד ההתחשבות (סיום יחסי העבודה) לרכיב התגמולים, ולא לרכיב הפיצויים, משיקולי מיסוי.

בית הדין האזורי הוסיף וקבע בהסתמך על עדות עו"ד אולברג-גרטל כי את רווחי הפיצויים שהועברו לחשבון התגמולים בביטוח המנהלים יש לייחס למשיבה, ואין הם מהווים חלק מכספי הפיצויים שנצברו לזכות המעסיק לצורך מימוש מחויבותו לשלם למשיבה פיצויי פיטורים. בית הדין קבע כי אם כספי הפיצויים היו נושאים הפסדים (ולא רווחים) ערך הפיצויים היה מחושב לפי החלופה הרלוונטית, והמעסיק היה מחויב להשלים את כספי הפיצויים בהתאם למחויבותו החוקית. בנסיבות הקיימות בהן נזקפה בחשבון הפיצויים תשואה חיובית, חישוב ערך פדיון כספי הפיצויים הצבורים, על פי סעיף החלופות, מבוסס על ערך הפרמיות שהופקדו עבור פיצויי פיצויים צמודות למדד. ערך זה מצוין ברכיב "פיצויים התחייבות למעסיק" המהווה את הנתון הרלוונטי למעסיק לצורך מימוש התחייבותו החוקית לתשלום פיצויי פיטורים.

יצוין, כי המשיבה צרפה לכתב התביעה ולתצהירה חוות דעת של הכלכלן והמומחה לביטוח מר שלמה ברכה, אשר ממצאה היו דומים לעדות עו"ד אולברג-גרטל, אך בית הדין נתן לחוות הדעת "משקל נמוך" מאחר שהמומחה לא זומן להעיד ו"מעבר לכך, מדובר בעניין משפטי וספק אם יש בחוות דעת של מומחה כדי לתרום לעניין".

בית הדין האזורי פסק כי אין הצדקה לחייב את המערערת בפיצויי הלנה עבור הסכום שהיה שנוי במחלוקת. עם זאת נפסק, כי התשלום ששילמה המערערת למשיבה כהשלמת פיצויי פיטורים (בסך 30,863 ש"ח) הועבר לחשבונה בחריגה מן המועד שנקבע בסעיף 20(א) לחוק הגנת השכר, אף כי הצדדים לא נחלקו לגבי זכאותה של המשיבה לקבלו, וכן כי גם טופס 161 נמסר למשיבה באיחור. המערערת חויבה, לפיכך, לשלם למשיבה פיצויי הלנת פיצויים בסך של 5,000 ש"ח בגין הלנת הסכום שלא היה שנוי במחלוקת.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

בנוסף קבע בית הדין האזורי כי רכיב החזקת רכב שקיבלה המשיבה במהלך השנים אינו מהווה תוספת שיש לכלול בשכר הקובע של המשיבה לחישוב פיצויי פיטורים, בניגוד לטענת המשיבה. בית הדין האזורי פסק כי שכרה של המשיבה לצורך חישוב פיצויי פיטורים עומד על סך של 12,928 ש"ח ברוטו ל-100% משרה, וכי היא זכאית, לפיכך, לפיצויי פיטורים בסך 331,818 ש"ח. כיוון שהמשיבה קיבלה מהראל סכום בסך 215,455 ש"ח על חשבון פיצויי פיטורים והמערערת שילמה סכום נוסף של סך 30,863 ש"ח, נקבע כי המשיבה זכאית ליתרת פיצויי פיטורים בסך של 85,500 ש"ח. נקדים ונציין, כי הגם שסוגית חישוב השכר הקובע לפיצויים נדונה בהרחבה רבה בבית הדין האזורי הצדדים אינם חולקים בהליך שבפנינו על קביעת בית הדין האזורי באשר לשכר הקובע ועל הקביעה הנגזרת לפיה סך כל פיצויי הפיטורים להם זכאית המשיבה עם סיום עבודתה עמד על 331,18 ש"ח.

הערת ביניים – הערעור הנוסף

13. הערעור שבפנינו נשמע יחד עם ערעור נוסף (ע"ע 12214-11-18 סאלם – הוט מובייל בע"מ. להלן – **הערעור הנוסף**). בערעור הנוסף נדונה בין היתר שאלת פרשנותה של פוליסה שהוצאה על ידי מגדל חברה לביטוח בע"מ בשנת 1988 והופקדו בה כספים למרכיב הפיצויים בלבד (להלן – **פוליסת מגדל**). פוליסת מגדל לא כללה נוסחה לחישוב ערך הפדיון לצרכי מס. בית הדין האזורי (השופטת רחל גרוס) קבע בפסק הדין בגינו הוגש הערעור הנוסף, כי בנסיבות העניין יש לזקוף את כל הסכומים שהצטברו בפוליסה, לרבות התשואה הריאלית, על חשבון פיצויי הפיטורים. בית הדין קבע, בין היתר, כי בפוליסת ביטוח הפן הסוביקטיבי של כוונת הצדדים מאבד מערכו ויש להתמקד בתכלית האוביקטיבית של ההתקשרות, אשר תיבחן בהקשר של מערכת יחסי העבודה. נפסק כי פרשנות העובד, באותו מקרה, תביא לתוצאה אבסורדית בשים לב לעובדה כי הפוליסה היתה פוליסה לפיצויים בלבד. בנסיבות אלה, התקבלה טענת המעסיק לפיה כל הכספים שנצברו בפוליסת מגדל יבואו על חשבון פיצויי הפיטורים שחב המעסיק לעובד.

הערעור

14. **המערערת** הגישה ערעור על חלק מקביעותיו של בית הדין האזורי בפסק הדין. לטענת המערערת שגה בית הדין האזורי כאשר קבע כי יש לשייך את הרווחים

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

שנצברו על כספי הפיצויים בפוליסת ביטוח המנהלים של המשיבה לרכיב התגמולים ולא לרכיב הפיצויים, ובהתאם לחייב את המערערת לשלם למשיבה השלמת פיצויי פיטורים המהווה למעשה כפל תשלומים. בית הדין נתן משקל יתר לעדותה של עו"ד אולברג-גרטל, אף כי דבריה בדבר שיוך הרווחים מחשבון הפיצויים לחשבון התגמולים במועד סיום העבודה אינם נתמכים בהוראות הפוליסה, כפי שהיא הודתה. לטענת המערערת מדובר בפרקטיקה חסרת הצדקה הנעדרת כל הוראה מפורשת בפוליסה או עיגון בהסכמה שבין עובד למעסיק. פסיקת בית הדין האזורי המאשרת פרקטיקה זו מנוגדת גם להוראות חוק פיצויי פיטורים הקובע במפורש שדין תשואת כספי הפיצויים כדין פיצויי הפיטורים.

עוד טוענת המערערת כי על פי ההלכה הפסוקה פוליסת הביטוח אינה עומדת בפני עצמה וזכותו של העובד לקבל פיצויים נובעת מחוזה העבודה בין הצדדים. בהסכם העבודה הוסדרה מתכונת ההתחשבנות בגין פיצויי פיטורים בסעיפים 6 ו-9 (שצוטטו לעיל) בהם נקבע מפורשות כי הסכום שהצטבר בחשבון פיצויי פיטורים יועמד לזכות המשיבה עם תום עבודתה על חשבון פיצויי הפיטורים, והסכמה זו היא הכלל שצריך לחול בעניין חישוב הכספים הצבורים. נוסחאות הפדיון השונות והמורכבות הקיימות בפוליסות המשתתפות ברווחים אינן רלוונטיות משעה שאינן במישור יחסי העבודה, ובהתאם, שיקולי רשויות המס ביצירת נוסחאות אלו אינם מעלים ואינם מורידים מזכויות וחובות הצדדים ליחסי עבודה.

המערערת מוסיפה וטוענת כי לא יכולה הייתה לדעת על הסטת הרווחים מחשבון הפיצויים לחשבון התגמולים בתקופה הרלוונטית, וכי עובדה זו נודעה למעסיקים רק בשנת 2006, 13 שנים לאחר הנפקת הפוליסה, באמצעות חוזר מס הכנסה בעקבותיו פורטה האבחנה בין שתי נוסחאות הפדיון של כספי הפיצויים בטופס 161 המוצא בסיומם של יחסי העבודה.

עוד מציינת המערערת כי קיים ספק באשר לזכאותה של המשיבה לפיצויי פיטורים נוכח פרישתה לגמלאות, אירוע אשר על פי הפסיקה אינו מזכה בפיצויי פיטורים, ולכן המשיבה אינה זכאית להשלמת פיצויי פיטורים.

לבסוף קובלת המערערת על כך שנפסקו לחובתה פיצויים בגין הלנת פיצויי פיטורים לגבי הסכום שלא היה שנוי במחלוקת, ותובעת את ביטולם מכוח סעיף 20(ד) לחוק הגנת השכר המסמיך את בית הדין להפחית או לבטל פיצויי הלנת פיצויי פיטורים.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

15. **המשיבה** טוענת מנגד כי שתי נוסחאות הפדיון משקפות נורמות רגולטוריות שנהגו בין השנים 1992 ל- 2003 בפוליסות ביטוח מנהלים במסגרת הנחיות נציבות מס הכנסה ובאישורו של המפקח על הביטוח במשרד האוצר. על פי נורמות רגולטוריות אלה, הרווחים הנצברים כתוצאה מהשקעת כספי הפיצויים המופקדים בפוליסה ישויכו במועד עזיבת העובד לרכיב התגמולים בפוליסה ולא לרכיב פיצויי הפיטורים, וערך פדיון הפוליסה למעסיק יהיה בתוספת הפרשי הצמדה בלבד. עקרונות אלה באים לידי ביטוי ברור בפוליסה שאף כי אינה מציינת במפורש את שתי נוסחאות הפדיון, ההבחנה בין שתי שיטות החישוב עולה במפורש מסעיפיה, ובפרט מתתי הסעיפים של סעיף 3 לנספח 630 העוסקים ב"פדיון הפוליסה". מהוראות אלה עולה בבירור כי ערך פדיון פיצויי הפיטורים בפוליסה יכול, לכל היותר, את סך כל הפרמיות ששולמו עבור פיצויי פיטורים בתוספת הפרשי הצמדה למדד. הרווחים שנשאו הכספים המופקדים, ככל שיש כאלה, אינם מהווים איפוא על פי הוראות הפוליסה חלק מרכיב הפיצויים לצורך חישוב מחויבותה של המערערת למשיבה.

המשיבה מוסיפה וטוענת כי הפוליסה שהונפקה למשיבה דינה כדין חוזה ולכן היא כפופה לכללי הפרשנות של חוזים. לאורם, על בעל דין הטוען שיש לתת לפוליסת הביטוח פרשנות הנוגדת את המשמעות המילולית וההגיונית של תנאי הפוליסה, מוטלת החובה להציג לפני בית המשפט ראיות מוצקות שיוכיחו כי כוונת הצדדים המשותפת לא משתקפת כראוי בלשון הפוליסה. המערערת בחרה שלא לחקור את המשיבה בעניין זה ולא הביאה כל עדות או ראיה לביסוס טענתה בדבר אומד דעת הצדדים, או להפרכת טענות המשיבה בתצהירה בעניין תנאי הפוליסה שהוצגו בפניה טרם הצטרפותה.

עוד טוענת המשיבה, בין היתר, כי אין שחר לטענות המערערת על עליונות הסכם העבודה בין הצדדים על הוראות הפוליסה, הן משעה שנורמה חוקית עדיפה על נורמה חוזית והן משעה שלא הייתה תחולה לחוזה העבודה שתוקפו פג בטרם נחתם חוזה הביטוח בין הצדדים. המשיבה מציינת בנוסף, כי טענות המערערת לפיהן הוסכם בין הצדדים לחוזה העבודה כי הרווחים שיישאו הכספים המופקדים יבואו על חשבון פיצויי הפיטורים כלל לא עולות מלשון חוזה העבודה, והמערערת לא הביאה כל ראיה לכך שזו הייתה גמירות דעתם של הצדדים לחוזה העבודה.

לטענת המשיבה, הן טענת המערערת לפיה נודע לה על קיומן של נוסחאות הפדיון השונות רק בשל התיקון בטופס 161 בשנת 2006 והן הטענה שהמשיבה אינה זכאית

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 18-11-29744

לפיצויי פיטורים עקב פרישה לגמלאות, הן טענות שנטענו לראשונה בערעור ולכן מהוות הרחבת חזית אסורה. לגופן של הטענות מציינת המשיבה כי נוסחאות הפדיון מעוגנות בהוראות רגולטוריות שזכו לפרסום ולכן אין מקום לטענה, שלא הובאה כל ראייה לבססה, שהמערערת לא יכולה הייתה לדעת אודותן. כן נטען כי המערערת יכולה הייתה לאמץ באופן הסכמי את התנאים המצויים למתן אישור לפי סעיף 14 לחוק פיצויי פיטורים, כפי שעשו מעסיקים אחרים, אך היא בחרה שלא לעשות כן.

לעניין פיצויי הלנת פיצויי פיטורים שנפסקו לזכותה טוענת המשיבה כי התנהלות המערערת בעת שחרור הכספים מצביעה על כך כי אין המדובר בטעות או במחלוקת כנה, וכי בית הדין פסק פיצויי הלנה כדין לעניין הסכום שלא היה במחלוקת.

16. **הממונה על שוק ההון, ביטוח וחיסכון** (להלן – **הממונה**), שעמדתו הוצגה לבקשת המשיבה, תמך בעמדת המשיבה. בעמדת הממונה נטען, בין היתר, כי בהתאם לתנאים הקבועים בפוליסות ביטוח משתתפות ברווחים שהופקו לפני שנת 2004, מרכיב הפיצויים לעניין חבות המעסיק, בנסיבות בהן לא חל הסדר אחר מכוח סעיף 14 לחוק פיצויי פיטורים, הוא לכל היותר סך הפרמיות ששולמו לקופה כשהן צמודות למדד. כאשר תשואת מסלול ההשקעות של כספי הפיצויים גבוהה משיעור עליית המדד באותה תקופה, משויך ההפרש למרכיב התגמולים בפוליסה. הממונה ציין כי המדובר בתקופה במהלכה טרם נכנס לתוקף צו ההרחבה לביטוח פנסיוני מקיף במשק (משנת 2008) וטרם נחקק סעיף 20 לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל) תשס"ה- 2005 (להלן – **חוק הגמל**) כך שלעובד עדיין לא ניתנה זכות הבחירה בכל הנוגע לבחירת קופת הגמל בה יבוטח. המשמעות היא כי ביטוחו הפנסיוני של העובד בשנים אלה וההפקדות שנעשו עבורו לקופת ביטוח מנהלים משתתפת ברווחים נעשו אך ורק מתוך הסכמה של המעסיק לכלל התנאים שנקבעו בפוליסות, ובכלל זה התנאים לעניין חישוב פדיון הפיצויים. מכאן שהמדובר בהוראה מפורשת המשקפת את הסכמת הצדדים ולכן היא מחייבת את המעסיק.

בתגובת הצדדים לעמדת הממונה טענה המערערת, בין היתר, כי עמדת הממונה התעלמה מטענותיה לעניין העדר אזכור נוסחאות הפדיון בשמן המפורש בפוליסה, וכי שיקולי רשויות המס בדבר הסטת התשואות בין רכיב הפיצויים לרכיב התגמולים אינם רלוונטיים למישור יחסי העבודה. המשיבה בתגובתה ציינה כי עמדת הממונה היא עמדה ניטראלית המצביעה על הנסיבות הרגולטוריות שאפפו את

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

הוצאת הפוליסה, ועל נפקות הוראותיה במצב בו לא חל בין הצדדים חוזה עבודה שמורה אחרת.

דיון - חישוב צבירת הפיצויים בפוליסות ביטוח מנהלים שהוצאו בשנים 1992 - 2003

מיקוד המחלוקת ותיחומה בזמן

17. תשלומי מעסיק הצבורים במרכיב הפיצויים בהסדר ביטוח פנסיוני ייזקפו, בנסיבות בהן לא הוחל הסדר שונה מכוח סעיף 14 לחוק פיצויי פיטורים, על חשבון פיצויי הפיטורים המגיעים לעובד על פי החוק (מנחם גולדברג "פיצויי פיטורים לזכאים לפנסיה מכח חוק או למבוטחים במערכת פנסיונית או בקופת גמל" עיוני משפט ט' 569, 576 (1983); ע"ע (ארצי) 39921-01-16 קאטר – קרן קורת ישראל עמותה לפיתוח כלכלי. פסקה 10 (22.11.2017). להלן – עניין קאטר; להחלת הכלל גם על כספים הצבורים בהסדרי ביטוח מנהלים ראו: דב"ע נד/3-3 כהן - החברה המרכזית לאוטומציה, פד"ע כח 90 (1994)).

18. המחלוקת בין בעלי הדין היא בשאלה כיצד תחושב צבירת כספי הפיצויים שנצברו בפוליסת ביטוח המנהלים שערכה המערערת למשיבה, בגדרה הועברו תשלומי המערערת למרכיב הפיצויים ולמרכיב התגמולים גם יחד.

19. נקדים ונציין, כי החל משנת 2004 ואילך, הסוגיה כיצד תחושב צבירת הפיצויים בהסדרי הביטוח הפנסיוני השונים (קרנות פנסיה; ביטוחי מנהלים; קופות גמל לחיסכון) מוסדרת באופן אחיד שהגיונו בצדו. החישוב נערך לפי הפקדות המעסיק למרכיב הפיצויים בתוספת ריווחי ההפקדות (או הפסדיהן), כאשר מהתוצאה מנוכים דמי הניהול ששולמו בגין הכספים הצבורים במרכיב הפיצויים:

"ערך הפדיון של מרכיב הפיצויים בחשבון קופת ביטוח, יהיה סך כל התשלומים ששולמו למרכיב הפיצויים בחשבון קופת הגמל, בתוספת רווחי הקופה, כפי שיוחסו למרכיב הפיצויים על פי תקנה 49ב, והכל בניכוי הוצאות שיוחסו למרכיב זה (להלן – צבירת הפיצויים)".

(תקנה 46ב) לתקנות מס הכנסה (כללים לאישור ולניהול קופות גמל), התשכ"ד-1964; הסדר מיוחד של "זכאות ללא

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

תנא"י" חל מכוח תקנות אלה לתקופה מוגבלת, אך הוא הותנה באימוצו המפורש על ידי הצדדים להסכם העבודה).

20. החישוב הוא "חישוב נכון" בהיבט הכלכלי והוא מוחל הן לצורך ההתחשבות בין העובד למעסיקו והן לצורך התחשבות העובד מול רשויות המס. במקביל, נערך חישוב נפרד, באותה דרך, בגין צבירת כספים במרכיב התגמולים בפוליסות ביטוחי מנהלים שהוצאו משנת 2004 ואילך ובקרנות פנסיה חדשות, בכפוף לכך שאף עלויות הביטוח מופחתות מהצבירה במרכיב התגמולים. יובהר, כי מתכונת חישוב הפיצויים כמתואר לעיל, חלה מאז ומתמיד על חישוב מרכיב הפיצויים בקופות גמל לחיסכון ובקרנות הפנסיה המקיפות החדשות הפועלות משנת 1995 ואילך.

המתכונת הייחודית של חישוב כספי הפיצויים בפוליסות ביטוח המנהלים והרקע לה

"ביטוח מנהלים"

21. לפני האחדת מתכונת חישוב מרכיב הפיצויים בשנת 2004 בגין כלל המוצרים הפנסיוניים, התפתחה בביטוחי מנהלים מתכונת ייחודית של חישוב מרכיב הפיצויים. בטרם נפרט את המתכונת כאמור, נציג, בתמצית, את הרקע לעריכת הסדרי ביטוח מנהלים ולהתפתחות מתכונת חישוב פיצויי הפיטורים.

המונח "ביטוח מנהלים" הוא מונח מסחרי-שיווקי (לעניין המונח "ביטוח מנהלים" ראו בין היתר: יעקב דוידוביץ **ביטוח מנהלים – בראי דיני הביטוח והעבודה**, 1 (2009). להלן – **דוידוביץ**) המתאר "מוצר פנסיוני" כהגדרתו בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ייעוץ, שיווק ומערכת סליקה פנסיוניים), התשס"ה-2005, אשר טרם חוקק במועד הפקת הפוליסה של המשביה, המיועד לעובדים שכירים בלבד (בג"ץ 108/88 ל.ה.ב. נ' **שר האוצר**, פ"ד מב(4) 797, 803 (1989). להלן – **בג"ץ להב**). ביטוח המנהלים מהווה בעת ובעונה אחת הן תכנית ביטוח מאושרת לפי חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א-1981 (להלן – **חוק הפיקוח**) - וחלים בגינו, לפיכך, הוראות חוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 (להלן – **חוק חוזה הביטוח**) - והן קופת גמל ("קופת ביטוח" כהגדרתה בחוק הגמל).

בדומה למוצרים הפנסיוניים הנוספים שנועדו לחיסכון לעת פרישה (קרנות פנסיה וקופות גמל לחיסכון), משלבת פוליסת ביטוח המנהלים בין הסדר ביטוח חיים

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 18-11-29744

"ריסק") לבין חיסכון לעובדים שכירים וניתן להעביר לה תשלומי מעסיק למרכיבי התגמולים והפיצויים ותשלומי עובד למרכיב התגמולים. ניתן להוסיף לפוליסה נספחים הכוללים כיסויים ביטוחיים נוספים ובין היתר נספח לביטוח אבדן כושר עבודה. כפי שהובהר לעיל, תשלומים שנצברים במרכיב הפיצויים בפוליסה, יבואו במקום פיצויי פיטורים, אם הוחל הסדר מתאים לפי סעיף 14 לחוק, או על חשבון פיצויי הפיטורים כבענייננו.

פוליסות ביטוח מנהלים שווקו בתקופה המתוארת בעיקר, אך לא רק, לעובדים בכירים שהועסקו בחוזים אישיים ולעובדי ענפים תעסוקתיים שלא היו כפופים להוראות הסכמים קיבוציים וצווי הרחבה שחייבו צירוף עובדים לקרנות הפנסיה ההסתדרותיות הענפיות, בכפוף לאפשרות המאד מוגבלת בחלק מההסכמים הקיבוציים לצירוף מנהלים ועובדים בכירים לביטוחי מנהלים (ראו לדוגמה: סעיף 2(ד) ונספחים 2 ו-3 של ההסכם בדבר הנהגת פנסיה מקיפה בתעשייה משנת 1979, המאפשר צירוף לביטוח מנהלים של מספר מוגבל של עובדים לפי "תפקידים ומעמדם" בענפים מוגדרים; ההסכם הקיבוצי בענף תעשיית היהלומים משנת 1996 המאפשר עריכת "ביטוח תגמולין ופיצויים" ל"עובדים בודדים מומחים בעלי מעמד מיוחד"). בנסיבות בהן התקשרות בחוזה לביטוח מנהלים לא הוכתבה על ידי הדין וחייבה מאמצי שיווק רבים ומעורבות של סוכני ביטוח (גלעד אמוזג זכאותו של עובד לתשלומי "ביטוח מנהלים" מכוח חוזה אישי וזכאותו להצטרף לקרנות הפנסיה מכוח הסכם קיבוצי – ביחד או לחוד?, משפטים כד 385, 386 (תשנ"ד)) שקדו חברות הביטוח על הגדלת הכדאיות לרכישתן של הפוליסות על ידי קהל היעד דאז של מנהלים, עובדים בכירים ועובדים בעלי חוזים אישיים. רק בהמשך הדברים, ובאופן הדרגתי, הפכו כלל העובדים השכירים במשק לקהל יעד לשיווק פוליסות אלה.

המצב עד לשנת 1990

22. עד לשנת 1990 הונפקו לחברות הביטוח כנגד הכספים הצבורים בפוליסות אגרות חוב ייעודיות נושאות הפרשי הצמדה וריבית בשיעור נקוב (ראו בהרחבה: בג"ץ 2010/90 התאחדות חברות לביטוח חיים בע"מ נ' ממשלת ישראל, פ"ד מה(1) 405 (1990)), כך שהמבוטחים היו זכאים לתשואה מובטחת בשיעור ריבית נקוב מראש מעבר לשיעור עליית המדד. אגב כך התפתחה פרקטיקה של חישוב הפיצויים לפיה החישוב כלל את קרן הפקדות הפיצויים והפרשי הצמדה שנצברו בגינם, אך הריבית בשיעור הנקוב בפוליסה לא הובאה בחישוב הפיצויים אלא הועברה למרכיב

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

התגמולים בפוליסה. נציין, מבלי לגלוש לפירוט יתר, כי הפרקטיקה דלעיל התפתחה בין היתר עקב קשיים מעשיים של "חילוץ" מרכיב הפיצויים מערך הפדיון הכולל של פוליסות "מעורבות" ששווקו בשנות השמונים המוקדמות של המאה הקודמת ולא כללו הפרדה בין מרכיבי הביטוח והחיסכון (השוו: רע"א 9778/16 זליגמן נ' הפניקס חברה לביטוח בע"מ. פסקה 6 (31.5.2018)) ומהאפשרות שהוקנתה עד לשנת 1988 לייעד חלק מכספי הפיצויים לרכישת ביטוח חיים ("ריסק").

23. הפרקטיקה דלעיל היטיבה עם החוסכים בפוליסות ביטוח מנהלים בשני היבטים. האחד, בהתחשבות עם המעסיק - הסכומים הצבורים במרכיב הפיצויים היו נמוכים ממלוא התשואה שנצברה בגינם בפועל, כך שמעסיקים חויבו לבצע השלמות פיצויים תוך התעלמות מהתשואה הריאלית שנצברה במרכיב הפיצויים. באופן דומה, המעסיק היה זכאי למשוך מהפוליסה סכום פיצויים נמוך יותר במקרה של סיום עבודה בנסיבות שאינן מזכות בפיצויי פיטורים, כך שהסכומים במרכיב התגמולים שנתרו בידי העובד היו גבוהים יותר. כך או כך, התשואה הריאלית לא נזקפה לזכות המעסיק בעת פרישה מזכה בפיצוי פיטורים ולא הוחזרה לידי בעת פרישה שאינה מזכה, אלא הועברה למרכיב התגמולים שנשאר בכל אחד מהמקרים בידי העובד. השני, בהתחשבות מול רשויות המס - הסטת התשואה הריאלית למרכיב התגמולים, שאינו חייב במס, גרמה לכך כי שיעורי המס ששילמו החוסכים היו נמוכים מהשיעורים שהיו משתלמים אילו נזקפה מלוא התשואה הריאלית במרכיב הפיצויים החייב במס (בגין פיצויים שאינם פטורים ממס לפי סעיף 9(א7) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש]. להלן - פקודת מס הכנסה). רשויות המס היו מודעות לבעייתיות שבפרקטיקה דלעיל אך נמנעו מלהתערב בה באותו שלב (ראו בין היתר: שלמה ברכה העניין שבביטוח כרך שני 54 למטה (2002). להלן - ברכה; יהודה כהנא ספר ביטוח החיים, הפנסיה והגמל בישראל (1988) 433; יעקב חסון - צבי ורדי קופות הגמל ומס הכנסה. פרק חמישי 10 (עדכון 12/96)).

המצב בשנים 1992 – 2003

24. שנת 1991 היתה שנת מעבר, במהלכה הופחת שיעור אגרות החוב הייעודיות לכדי 40% בלבד מהכספים הצבורים בפוליסות ביטוח. החל משנת 1992 הופסק לחלוטין שיווקן של פוליסות ביטוח נושאות תשואות מובטחת והוחל בשיווקן של פוליסות שכנגדן לא הוקצו לחברות הביטוח אגרות חוב ייעודיות, אלא כספיהן הושקעו,

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

בכפוף למגבלות רגולטוריות שאינן לענייננו, בשוק החופשי. פוליסות אלה, ובהן הפוליסה מושא הערעור, כונו "פוליסות משתתפות ברווחי ההשקעות" וכיוצא באלה כינויים.

25. במאמר שפרסם עו"ד יוסף עזריאל, מנהל המחלקה הכלכלית ושוק ההון בנציבות מס הכנסה (ככינויה באותם ימים), הסביר הכותב את הרקע להוספת הוראות מיוחדות לחישוב ערך פדיון הפיצויים לצורך מס בפוליסות ביטוח המנהלים:

"בעבר, נטו חברות הביטוח ... לייחס את הריבית לכספי התגמולים. בדרך זה הוקטן רכיב הפיצויים לצרכי מס, והוגדל רכיב התגמולים. הקטנת רכיב הפיצויים הביאה, ברוב המקרים, להפחתה של המס ...

החל ב- 1992 הוסכם על נוסחה אחידה, המחלצת את רכיב הפיצויים לעניין מס הכנסה מתוך סכום ערך פדיון הפוליסה, שמקבל עובד עם פרישתו...

"ההסכם, שהושג בין נציבות מס הכנסה לבין חברות הביטוח ... מצמצם את אפשרויות תימרון המס של החברות בתוכניות אלה".

(יוסף עזריאל "ביטוח מנהלים" אשר 'משתתף ברווחים', ידע למידע 191, 151 (1992); להלן – מאמר עזריאל).

26. הנה כי כן, מתכונת חישוב ערך פדיון הפיצויים הצבורים בפוליסות ביטוח מנהלים נועדה להיטיב עם העובדים המבוטחים בפוליסות, באמצעות יצירת נוסחת חישוב המתעלמת מהתשואה הריאלית הנצברת במישרין בגין הפקדת כספי הפיצויים. ההטבה למבוטחים היתה על חשבון מעסיקיהם ועל חשבון קופת המדינה והיקנתה, לפיכך, לפוליסות ביטוח המנהלים עדיפות, מנקודת ראות העובד, על פני המוצרים הפנסיוניים המתחרים. בשנת 1992 עת הומרו תכניות הביטוח נושאות התשואה המובטחת בתכניות ביטוח משתתפות ברווחים ונדרש אישור רשויות המס לתכניות החדשות, תוקן העיוות בכל הקשור לחיוב המבוטחים במס, אך לא נמצא מי שידרוש תיקונו במערך יחסי העבודה, והוא עוגן על ידי חברות הביטוח, באישור המפקח על הביטוח, בהוראות מפורשות בתכנית הביטוח מכוחן הוצאו פוליסות ביטוחי המנהלים.

27. להשלמת התמונה נציין, כי בהיבט המהותי חלו כללים דומים אף בגינם של עובדים עליהם הוחל הסדר לפיו התשלומים לפוליסת ביטוח מנהלים יבואו במקום חובת

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

תשלום פיצויי פיטורים לעובד. בהתאם ל"הודעה על תנאים מצויים למתן אישור" (להלן – **התנאים המצויים**) לפי סעיף 14 לחוק שפורסמה על ידי הממונה על יחסי עבודה בשנת 1982 וחלה רק על הסדרי ביטוח מנהלים, על מנת שמעסיק יופטר מחובת תשלום פיצויי פיטורים לעובד עליו לבצע השלמות פיצויי פיטורים לפוליסת ביטוח המנהלים מידי שנה בגובה "מכפלה של 8.33% (שמונה ושליש האחוז) מסכום העלאת המשכורת השנתית, שמעל ההעלאה הנובעת מתנאי ההצמדה הקבועים בפוליסה, במספר שנות עבודתו של העובד אצל המעביד, עד מועד העלאת המשכורת". כפועל יוצא מכך, אחת לשנה נצברה בחשבונות הפיצויים בפוליסות של העובד עליו הוחלו התנאים המצויים מלוא חבות הפיצויים של המעסיק לאותו מועד, כתוצאה מתשלומי השלמה של המעסיק, כאשר הריבית עצמה הוסטה ונצברה במרכיב התגמולים המועבר בכל מקרה לעובד.

ההיבט המשפטי – פרשנות הפוליסה ותחולת הוראותיה על יחסי עובד – מעסיק

טענות לעניין תוקפן של הוראות הפוליסה ופרשנותן

28. המערערת מעלה מספר טענות בהיבט המשפטי. לצורך דיוננו חילקנו את הטענות לשני ראשים של טענות. הראש האחד, הוא טענות כלליות שהועלו על ידי המערערת ועל ידי המעסיקה בערעור הנוסף (בהסכמת בעלי הדין "טענות משפטיות כלליות שתועלנה בכל אחד מהתיקים, תוכלנה לשמש גם בתיק האחר") שעניינן תוקפן של הוראות הפוליסה במערכת היחסים שבין עובד לבין מעסיקו ופרשנות הפוליסה. הראש השני, הוא טענות פרטניות המתייחסות להוראות הדין ולמערך ההסכמי שבין בעלי הדין. בחלק זה של פסק דיננו תיבחנה הטענות הכלליות על תוקפן של הוראות הפוליסה ופרשנותן ובהמשך תיבחנה הטענות הפרטניות שבמוקדן הוראות הדין והמערך ההסכמי.

טענת סף שנטענה בלשון רפה נוכח טענותיה האחרות של המערערת, היא כי ההסדר המבחין בין ערך חישוב פדיון הפיצויים לצרכי מס לבין ערכם לצרכי התחשבות עם העובד, תוך פגיעה בקניינו של המעסיק ובציפיותיו, אינו יכול לעמוד ולמצער יש ליתן לטענה משקל ניכר בעת פרשנות הוראות הפוליסה.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

טענה סף נוספת היא כי הפוליסה כלל אינה כוללת הוראה המחייבת לחשב את צבירת מרכיב הפיצויים בדרך הנטענת על ידי המשיבה.

הטענה העיקרית היא כי הוראות פוליסת ביטוח מנהלים אינן יוצרות יריבות חוזית בין המעסיק לבין העובד וכי זכויות העובד והתחייבויותיו מוסדרות במשפט העבודה המגן ובהסכמי העבודה.

טענת הסף – אין תוקף לנוסחת הפדיון בפוליסה

29. מטעונוי המערערת עולה, כי לגישתה ההסדר המבחין בין ערך חישוב פדיון הפיצויים לצרכי מס לבין ערכם לצרכי התחשבות עם העובד, תוך פגיעה בקניינו של המעסיק ובציפיותיו, באופן שהעובד המבוטח זכאי לפיצויי פיטורים העולים על הקבוע בדין, אינו יכול לעמוד ולמצער יש לפרש את הפוליסה בדרך שלא תפגע בקניינו של המעסיק.

30. יתכן, מבלי שנקבע מסמרות, כי אם מעסיק או ארגון מעסיקים היו תוקפים את מתכונת חישוב פיצויי הפיטורים הנפרדת בפוליסות השונות עם אישורן של תכניות הביטוח בשנת 1992, היו הטענות או חלקן נופלות על אזנים קשובות. לממונה על שוק ההון (בתוארו אז כ"מפקח על הביטוח") לא הוקנה בתקופה הרלוונטית כל מעמד בתחום יחסי העבודה, ומכל מקום ספק רב אם נכון היה לאשר לחברות הביטוח תכניות ביטוח הפוגעות בצורה מובהקת במעסיק, באופן שלמרות שכספי הפיצויים הם "חיסכון בידי המעסיק" (עניין קאטר; דב"ע (ארצי) לה/3-29 פוטוקר שטיין – אגד – אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, פד"ע ו' 288 (1975)) אין הוא נהנה מהתשואה הריאלית בכספים אלה והיא מועברת לחסכוניותיו של העובד. לדברים משקל מכוח קל וחומר בנסיבות בהן נוסחת הפדיון נטמעת ב"אותיות הקטנות" של הפוליסה ללא גילוי והבלטה נאותים. יתר על כן, בהסדרים פנסיוניים חלופיים ששררו באותה תקופה, התשואה הריאלית של כספי הפיצויים נזקפה בחשבון הפיצויים. כך, למשל, אם הפקדות המערערת והמשיבה לתגמולים היו מועברות לפוליסה ואילו הפקדות הפיצויים היו מועברות לקופה מרכזית לפיצויים או למרכיב הפיצויים בקופת גמל לחיסכון (חשבון ג'), כפי שניתן היה לעשות במועד עריכת הביטוח, אין חולק שהתשואה הריאלית היתה משמשת כחיסכון בידי המעסיק לתשלום פיצויי פיטורים.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

נזכיר בהקשר זה כי התשואה הריאלית בענייננו עולה על 120,000 ₪ ומהווה למעלה מ- 50% מהכספים הצבורים לפי נוסחת הפדיון למעסיק. כספים אלה נשארו בידי המשיבה והם מצויים במרכיב התגמולים – לאחר שחויבו במס ככספי פיצויים על ידי רשויות המס - שהועבר לידי המשיבה, כך שהלכה ולמעשה זכאית המשיבה, לגישתה, להנות מכפל התשואה הריאלית (התשואה שהועברה למרכיב התגמולים וסווגה כפיצויי פיטורים על ידי רשויות המס בתוספת תשלומי השלמת פיצויי פיטורים שישולמו על ידי המערערת).

עם זאת, המערערת לא התיימרה, ובצדק, לתקוף בתקיפה עקיפה את האישור שניתן על ידי המפקח על הביטוח לתכנית הביטוח כעשרים וחמש שנים טרם הגשת התביעה וטרוניותיה בהקשר זה נועדו לתמוך בטענתה ביחס לפרשנות ההסדר שבפוליסה ולתחולתו במערכת יחסי עובד – מעסיק.

טענת סף – הפוליסה אינה כוללת הוראה בדבר אופן חישוב ערכי הפדיון

31. טענת סף נוספת של המערערת היא, כי הפוליסה כלל אינה כוללת הוראה המחייבת לחשב את צבירת מרכיב הפיצויים בדרך הנטענת על ידי המשיבה.

אין בידנו לקבל את טענת המערערת. האבחנה בין שתי דרכי החישוב אשר צוטטה בסעיף 7 לעיל ברורה וחד משמעית. לגישתנו, ממיקומה של ההוראה בפוליסה על "מרכיב הפיצויים בערך הפדיון" ומלשונה, אין כל ספק שעניינה בחישוב ערך הפדיון לכל דבר ועניין, לרבות לעניין מערכת היחסים שבין "בעל הפליסה" לבין "המבוטח" (כהגדרתם בפוליסה), ולמעט לעניין מס הכנסה. אין להלום את העולה מגישת המערערת לפיה לנוסחת ערך הפדיון אין כל נפקות מחד גיסא וכי לא קיימת בפוליסה הוראה כיצד יש לחשב את ערך פדיון הפיצויים, שלא לצורכי מס, מאידך גיסא. יובהר, בהקשר זה, כי המערערת אינה מציעה לפרש את הפוליסה בניגוד ללשונה המפורשת ולהתמקד בפן האוביקטיבי של תכלית הפוליסה (כפי שנעשה בפסק הדין מושא הערעור הנוסף), אלא למעשה להתעלם מהוראותיה.

לא למותר לציין, כי חישוב ערך הפדיון למס מתבצע על פי "חישוב וירטואלי" (אלון זילברשץ "ערך פדיון פיצויים למעביד לצרכי מס הכנסה", עדיף – ביטוח, פנסיה ופיננסים [כתב עת מקצועי מקוון] [8.11.2012]. להלן - זילברשץ) ולא על פי התשואה בניכוי דמי הניהול בפועל ועל מנת שחישוב הערוך על דרך של אומדן יחול במערכת

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

יחסי העבודה היה מקום ליתן הוראה מפורטת (שלא זו בלבד שלא ניתנה, אלא קיימת הוראה ברורה אחרת).

נוסיף ונציין, כי המשיבה לא צרפה אמנם את הפוליסה בשלמותה, אך מעיון בפוליסה עולה כי האמצעי להסטת התשואה הריאלית למרכיב התגמולים הוא "בונוס חיובי", אשר התשואה הריאלית המגולמת בו מועברת מרכיב הפיצויים לטובת ערכי הפדיון הכלליים (הגם שהיא נובעת מרכיב הפיצויים ורשויות המס מתייחסות אליה כאל חלק מהפיצויים). מאחר שהסכומים הצבורים במרכיב התגמולים הם ערכי הפדיון הכלליים בניכוי מרכיב הפיצויים (ראו גם: חנה הרדוף זכויות עובדים בקופות גמל 88 (1997)), אזי התוצאה היא שלצורך ההתחשבות בין העובד לבין מעסיקו הוסטה התשואה הריאלית ממרכיב הפיצויים למרכיב התגמולים (על "הבונוס החיובי" והשלכותיו בהקשר של חישוב פיצויי הפיטורים, ראו: ברכה, 55).

32. עוד נטען על ידי המערערת כי בפועל זוכה עובד לפיצויי פיטורים הגבוהים מחבות מעסיקו על פי דין, שהרי גם התשואה הריאלית היא חלק מפיצויי הפיטורים. אכן, חוק פיצויי פיטורים והתקנות מכוחו הם חקיקה קוגנטית, כפי שנטען בצדק על ידי המערערת, כך שלא ניתן היה לאשר מתכונת התחשבות הפוגעת בזכויות העובד לפי החקיקה. ואולם, אין מניעה להקנות לעובד זכויות העודפות על זכויותיו על פי דין.

33. נוסף ונציין לעניין פרשנות הוראות הפוליסה, כי יש ליתן משקל גם לעמדת המאסדר - הממונה - לפיה אכן נקבעו בפוליסה שתי נוסחאות חישוב שונות ונוסחת החישוב של "מרכיב הפיצויים בערך הפדיון" היא החלה במערכת יחסי העבודה. כמו כן מצאנו ליתן משקל גם לפרקטיקה הברורה כי כך אכן נהג המשק במרוצת השנים, כעולה מעדותה של עו"ד אולברג-גרטל ומהפרסומים המקצועיים השונים, לרבות מאמר עזריאל המצביע על הנימוקים להבחנה בין שתי נוסחאות החישוב (ראו גם: זילברשץ, שם). במידה רבה אף המערערת עצמה מודה בסיכומיה כי מחודש נובמבר 2006, עת נערך תיקון בטופס 161, "נחשפו מעסיקים למצב האנומלי של שתי דרכי חישוב ושל זקיפת התשואה הריאלית של כספי הפיצויים למרכיב התגמולים".

34. הנה כי כן, נוסחת חישוב ערך פדיון הפיצויים היא הקובעת, לפי הוראות הפוליסה, את מתכונת ההתחשבות בגין כספי הפיצויים הצבורים בפוליסה.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

ההיבט החוזי – תוקפן של הוראות הפוליסה במערכת יחסי עובד - מעסיק

35. הטענה עליה משליכה המערערת את יהבה, היא כי הוראות פוליסת ביטוח מנהלים אינן יוצרות יריבות חוזית בין המעסיק לבין העובד. לפי הטענה דלעיל זכויות וחובות העובד כלפי מעסיקו מעוגנות במשפט העבודה המגן ובהסדר החוזי בין השניים ו"שיקול רשויות המס בדבר הסטת התשואות מרכיב לרכיב בקופות הגמל אינו מעלה ואינו מוריד מזכויות וחובות הצדדים ליחסי העבודה". מטענה זו עולה כי הפוליסה מהווה הסכם בין המבטח לבין המעסיק ("בעל הפוליסה" כהגדרתו באותה עת) מכוחו מקנה המבטח זכויות גם לעובד אך לא מוקנות לעובד זכויות כלפי המעסיק (להבדיל מהמבטח) מכוח הפוליסה. מהו אפוא מעמדה של הפוליסה במערכת הזכויות והחובות שבין עובד לבין מעסיקו?

36. הפוליסה היא "מסמך חתום בידי המבטח המפרט את זכויות הצדדים וחיוביהם" מכוח חוזה הביטוח שנכרת ביניהם (סעיף 2 לחוק חוזה הביטוח) "והיא משמשת הסדר שלם ומקיף של היחסים בין המבוטח למבטח" (עמוס הרמן "על חוזה הביטוח, על הפוליסה ועל מה שביניהם" שערי משפט ו' 121 – 122 (תשע"ג). ההדגשה הוספה – ר.פ.).

37. בפוליסה, ובכל פוליסות ביטוח המנהלים בתקופה הרלוונטית, כונה המעסיק "בעל הפוליסה" והעובד כונה "המבוטח". המונח "בעל פוליסה" אינו מופיע בחוק חוזה הביטוח – המכיר ב"מבטח", "מבוטח" וב"מוטב" - או בחוק הפיקוח. יתר על כן, חוק חוזה הביטוח אינו מתייחס כלל לסיטואציה הייחודית של ביטוח המנהלים בו מבטחים חייו של אדם (העובד) ביוזמת אדם אחר שהתקשר בעסקת הביטוח ומשלם למבטח את מרבית דמי הביטוח (המעסיק), כאשר הכספים המצטברים בפוליסה יועברו במועד מוגדר (סיום יחסי העבודה) לידי מי שחייו בוטחו במלואם (אם סיים עבודתו בנסיבות המזכות בפיצויי פיטורים או אם הוסכם כך) או בחלקם תוך העברת היתרה למעסיק:

"המחוקק הישראלי לא הסביר את ההבחנה המתבקשת בין מי שיוצר את חוזה הביטוח – דהיינו מי שהתקשר בעסקת הביטוח ומתחייב לשלם את הפרמיה – לבין האישיות שמקרה הביטוח קשור בחייה או במותה. במציאות וכן גם בחקיקה המקובלת ברוב ארצות העולם, קיימת הבחנה בין מושג 'בעל הפוליסה' (policy holder) לבין 'המבוטח' (insured) – מי שחייו הם נשוא הביטוח. לפי החוק

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 18-11-29744

בישראל, לעומת זאת, המושגים 'המבוטח' ו'בעל הפוליסה' משמשים בערבוביה ... במציאות חייבים, אפוא, להבחין בין ארבעה צדדים: המבטח, בעל הפוליסה, מי שחיו מבוטחים, המוטב: שלושת האחרונים עשויים להיות אותה אישיות ... אך אין הכרח בכך".
(יהודה כהנא ספר ביטוח החיים הפנסיה והגמל בישראל 354 (1988)).

38. לסוגיה מי הוא "המבוטח" בחוזה הביטוח, ה"יורדת לשורשם של חוזי הביטוח ושל חוקי הביטוח" (ירון אליאס דיני ביטוח כרך א 131 (מהדורה שלישית, 2016). להלן – אליאס), משמעות רבה בכל הקשור לזכויות המוקנות ל"מבוטח" לפי חוק חוזה הביטוח, כגון ביטול הפוליסה, שינוי מוטבים וכיוצא באלה, אך משקלה נמוך יותר, כפי שנבהיר להלן, בסוגיה שבמוקד דיוננו, בעיקר מאחר שפוליסות ביטוחי המנהלים מסדירות את מערכת הזכויות והחובות של המעסיק ושל העובד כלפי המבטח. בנסיבות אלה, נסתפק בציון העובדה לפיה קיימת מחלוקת בשאלת מעמדו של העובד ביחס להגדרות שבחוק חוזה הביטוח. כך, למשל, לפי אחת הדעות, אשר "אינה נקיה מספקות" לגישת אליאס (שם), "המבוטח" הוא המעסיק ואילו העובד הוא "מי שחיו מבוטחים" כמשמעות המונח בחוק חוזה הביטוח (לגישות נוספות בסוגיה ראו בסקירתו המקיפה של אליאס בעמ' 130 – 132). פרופ' ש' ולר סובר, לעומת זאת, כי "סעיף 1 לחוק חוזה הביטוח לא נועד למנוע מהצדדים לחוזה להעניק מעמד של מבוטח לאדם שלישי, ובלבד שלא תוטלנה עליו חובות מכוח הפוליסה" (שחר ולר חוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 176 (תשס"ה - 2005). להלן - ולר), כך שלפי גישה זו ניתן לסווג גם את העובד כ"מבוטח" לפי חוק חוזה הביטוח. דעה אחרת היא כי העובד הוא "המוטב" ואינו "המבוטח" (חנה הרדוף סבך הנספח לפוליסת ביטוח מנהלים המשפט כרך ו' 217, 222 (תשס"א). להלן - הרדוף).

39. מעמדת המערערת לפיה הוראות חוזה הביטוח שהיא צד לו אינן חלות במערכת יחסיה עם העובד, עולה כי המערערת סבורה כי חוזה הביטוח הוא חוזה דו צדדי שאף אין לפרשו כחוזה לטובת העובד כצד שלישי או כי ענייננו בצמד חוזים דו צדדיים שנקשרו על ידי המבטח. האחד, מול המעסיק. השני, מול העובד.

לעמדה דלעיל לא מצאנו תימוכין בספרות ובפסיקה שעניינה פרשנות ויישום חוק חוזה הביטוח, אך היא הועלתה על ידי המלומד ד"ר י' לובוצקי בהסתמך על דעת הרוב בפסק דינו של בית הדין הארצי לעבודה שדן בסעיף "העברת בעלות אוטומטית" בפוליסת ביטוח מנהלים ובו נקבע כי נספחי פוליסת ביטוח המנהלים

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

אינם מהווים חוזה לטובת העובד כצד שלישי (דב"ע נב/147-3 רבלון (ישראל) בע"מ – ברק, פד"ע כה 115 (192). להלן – פסק דין רבלון). לגישת המחבר משמעות דעת הרוב היא כי "הנספחים שבפוליסת ביטוח המנהלים, אלו שהמעביד וחברת הביטוח מחליפים ביניהם ומסכימים בהם על נושאים שונים, אינם מהווים חוזה לטובתו של העובד, ואין העובד זכאי לקבל זכויות מעבר למה שהוסכם במישרין בינו לבין מעבידו" (יצחק לובוצקי סיום יחסי עבודה פרק 20 עמ' 9 (תשע"ד – 2013)).

40. ואולם, בפסק דינו של בית המשפט העליון שדן בעתירה על פסק דין רבלון, לא יוחסה חשיבות למחלוקת בין דעת הרוב לבין דעת המיעוט בשאלה האם יש לראות בפוליסת ביטוח המנהלים חוזה לטובת צד שלישי (ראו: הרדוף 220), ונקבע כך:

"הבעיה המשפטית העיקרית היא פירושם של הנספחים ("נספחי העברת הבעלות"). פירוש זה קובע את זכויותיו של העותר. אין, לעניין זכויות אלה, כל חשיבות לשאלה אם זכותו היא מקורית (כצד לחוזה או כמוטב על-פיו) או זכות מועברת (מכוח המחאה). תהא הקונסטרוקציה המשפטית אשר תהיה, זכותו של העותר יונקת את חיותה מלשון הנספחים [ההדגשה הוספה – ר.פ.], ופירושם של אלה הוא שיקבע את היקף זכותו".

(בג"ץ 846/93 ברק נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד נא(1) 3, 9 (1994). להלן יכוננו פסק דין רבלון ובג"ץ 846/93 ביחד – פרשת רבלון).

41. הנה כי כן, יהא סיווגו של העובד המבוטח בחוק חוזה הביטוח אשר יהא, חוזה ביטוח המנהלים הוא חוזה משולש, שיכול שיהיו בו ארבע צדדים כתיאורו של פרופ' כהנא לעיל, שבבסיסו עומדות "ההתחייבויות ההדדיות בין שלושת הצדדים" (דוידוביץ, 6. ההדגשה הוספה – ר.פ.) – המבטח, המעסיק והעובד (ל"מערכת היחסים המשולשת" בין מעסיק, עובד וקופת גמל – ויוזכר כי פוליסת ביטוח מנהלים מסווגת גם כקופת גמל – ראו בין היתר: ע"ע (ארצי) 1137/02 אדיב - המערערת לפיתוח ולמלונאות רחביה בע"מ. פסקאות 1 ו- 5 (19.01.2003) ו- ע"ע (ארצי) 201/09 טורעני - ראשד ז"ל. פסקה 17 (19.12.2013)), תוך שזכותו של העובד כלפי המעסיק "יונקת את חיותה" מלשון חוזה הביטוח על חלקיו השונים.

42. העולה מן המקובץ הוא כי הוראות פוליסות ביטוח מנהלים, שיש להן השלכה על הזכויות וההתחייבויות ההדדיות של המעסיק ושל העובד, כמו ההוראה הקובעת את אופן חישוב ערך פדיון הפיצויים בפוליסה, מחייבות לא רק את המבטח ביחסיו עם כל אחד מהצדדים להסכם העבודה אלא גם את הצדדים בינם לבין עצמם.

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

ההשלכות – ההסדר החוזי והיחס בינו לבין הסדרים אחרים

43. סיכום ביניים מלמד, אפוא, כי בהתאם להוראות הפוליסה, חישוב ערך פדיון מרכיב הפיצויים במערכת יחסי עובד (מבוטח) – מעסיק (בעל הפוליסה), אינו כולל את התשואה הריאלית של כספי הפיצויים – דהיינו: התשואה העולה על קרן ההפקדות בתוספת הפרשי הצמדה למדד – אשר "הוסטה" למרכיב התגמולים ואין לזקוף אותה על חשבון פיצויי הפיטורים המגיעים לעובד ממעסיקו. להוראות אלה יש, ככלל, תוקף במערכת היחסים שבין העובד למעסיקו, חרף התוצאה הקשה מנקודת ראותו של המעסיק, אשר אינו נהנה מהתשואה הריאלית של מרכיב הפיצויים שאלמלא ההוראה בפוליסה היה נזקף על חשבון פיצויי הפיטורים המגיעים לעובד, וחרף "הזכייה הכפולה" של העובד (התשואה הריאלית מועברת לחשבון התגמולים והמעסיק נדרש לשלם לידי העובד פעם נוספת, כמפורט לעיל, השלמת פיצויי פיטורים באותו סכום). עם זאת נזכיר כי כפי שציין הממונה בעמדתו, בתקופה הרלוונטית המעסיק הוא שבחר את המוצר הפנסיוני לעובדיו. חזקה על המעסיק, לפיכך, כי ידע או צריך (ולמצער: יכול) היה לדעת מה הם תנאי תכנית הביטוח ומה השלכותיהן על זכויות הצדדים בסיום יחסי העבודה.

44. הקביעה לפיה להוראת הפוליסה יש, ככלל, תוקף, אינה סוף פסוק. דיני הביטוח הם ענף של דיני החוזים. פוליסת הביטוח היא, לפיכך, חוזה שעליו חלים דיני החוזים בכפוף לקביעה אחרת מפורשת בחוק (ראו לדוגמה: סעיף 38 לחוק חוזה הביטוח). דרכי כריתת חוזה הביטוח אינן מוסדרות בחוק חוזה הביטוח וחלות בגינן, לפיכך, הוראות חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973 (להלן – **חוק החוזים**) וחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א-1970 (ראו בהרחבה: **ולר**, 71 – 73). בנסיבות אלה, מעסיקים שהתקשרו בחוזה ביטוח הכולל הוראות מקפחות, לטענתם, עשויים להעלות טענות על פגם בחוזה הביטוח לפי פרק ב' לחוק החוזים או כל טענה מתאימה אחרת לרבות טענות על ביטול חלקי לפי סעיף 19 לחוק החוזים. העלאת הטענות תחייב, מטבע הדברים, פרישת תשתית עובדתית והתמודדות עם ההיבטים המשפטיים המורכבים של הסכם שקויים במרוצת השנים ושל הסכם משולש שהוראותיו עוצבו על ידי מי שאינו צד למחלוקת (ראו לעניין זה, מבלי שנחוה עמדה על נכונותה, את דעת המיעוט בפסק דין **רבולון** המפרטת חלק מהיבטים אלה).

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

45. סוגיה נוספת היא היחס בין ההוראה בפוליסה לבין הסדרים נוספים במערכת יחסי העבודה. בעוד שהמערערת העלתה את הטענה, שדחינו לעיל, כי שיקולי רשויות המס בדבר הסטת התשואות מרכיב לרכיב בקופות הגמל אינם מעלים ואינם מורידים מזכויות וחובות הצדדים ליחסי העבודה, נטען על ידי המשיבה בסיכומיה כי "נורמה חוקית עדיפה על פני נורמה חוזית" וכי הדברים נכונים מכוח קל וחומר "כאשר הפוליסה מאמצת הוראות רגולטוריות".

אין בידנו לקבל את טענת המשיבה. בהיבט העיוני כולל חוק חוזה הביטוח שורה של הוראות שאין להתנות עליהן או שניתן להתנות עליהן רק לטובת המבוטח (ראו: סעיף 52 לחוק המפרט הוראות אלה בפרק ביטוח החיים). אף חיקוקי משנה וחוזרי הממונה על שוק ההון מפרטים הוראות מחייבות. הוראות אלה אינן מתייחסות למתכונת חישוב ערך פדיון הפיצויים ביחסי עובד – מעסיק, כך שאין מניעה להתנות עליהן (ובלבד שזכויות העובד לא תפחתנה מזכויותיו לפי חוק פיצויי פיטורים והתקנות מכוחו). בהיבט הקונקרטי, הפוליסה לא אימצה כל הוראה רגולטורית. כעולה בבירור ממאמר **עזריאל**, חברות הביטוח הן שניסחו את הפוליסות תוך התאמתן לצרכיהן. רשויות המס הגיעו ל"הסכם" עם חברות הביטוח על מנת למנוע את עיוותי המס. המפקח על הביטוח אמנם אישר את ההסדר בפוליסה אך אין לראות בהסדר, וספק אם ניתן היה לעשות כן בתקופה הרלוונטית, משום הוראה רגולטורית המחייבת לחשב את פיצויי הפיטורים בדרך-לא-דרך שהצדדים ליחסי עבודה כבולים לה. בהקשר זה נוסף ונציין, כי בעמדת הממונה לא ניתן כל הסבר לרציונל של חישוב ערך פדיון הפיצויים בתקופה הרלוונטית, תוך פגיעה במעסיקים, ואף לא נטען כי הממונה היה מעורב בגיבוש נוסחת החישוב. עמדת הממונה הצטמצמה לעובדת קיומה של ההוראה ולתוקפה המחייב מעצם כך שהיא מופיעה בפוליסה.

46. בנסיבות אלה, דינה של נוסחת ערך פדיון הפיצויים המצויה בפוליסה כדין כל הוראה מוסכמת אחרת, גם אם תוכן ההסכמה גובש ועוצב על ידי צד שלישי (חברות הביטוח באישור המפקח על הביטוח), המקנה לעובד זכות עודפת על זכויותיו לפי דין. כפועל יוצא מכך, ככל שקיים הסכם בין בעלי הדין, בין במפורש ובין מכללא, הקובע כי מתכונת ההתחשבנות בגין השלמת פיצויי פיטורים תהיה שונה, יהיה מקום לבחון את ההוראות השונות בהתאם לכללי הפרשנות וברירת הסכמים, תוך מתן משקל למכלול הנסיבות ובהן "חולשת" ההוראה החוזית בפוליסה שגובשה על

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

ידי צד שלישי, תכלית החיסכון במרכיב הפיצויים וכלל הסוגיות הרלוונטיות. כך, למשל, חרף פרשנות הוראת העברת הבעלות האוטומטית בפסקי הדין בפרשת **רבלון**, לפיה ההוראה אינה חלה בנסיבות שבהן ניתן לשלול פיצויי פיטורים מעובד מפוטר, פסק בית דין זה כי הוראה חד משמעית בהסכם העבודה לפיה כל הפקדות המעסיק תהיינה שייכות לעובד מיום הפקדתן והמעסיק לא יהיה רשאי לעכבן בכל דרך שהיא, תגבר על הוראות נספח העברת בעלות אוטומטית כפי שפורשו ויושמו בפרשת **רבלון** (ע"ע (ארצי) 425/99 **ניסנסון** – **ראדא תעשיות אלקטרוניות בע"מ**, פד"ע לה 337 (2000); וראו לעומת זאת את אימוץ פרשנות הוראות הנספח בנסיבות בהן לא היתה הוראה חד משמעית בהסכם העבודה: ע"ע (ארצי) 30048-10-18 **מכנו דין בע"מ** – **יעקובי** (14.7.2019)).

47. הנה כי כן, חרף קביעתנו לפיה להוראות הפוליסה, ככלל, תוקף במערכת היחסים בין בעלי הדין, ניתן לתקוף את תחולתן באופן פרטני, בהיותן הוראות הפועלות במישור החוזי, הן במישור הפגמים שבכריתת חוזה והן במישור של קיומן של הוראות הסכמיות אחרות במערכת יחסי העבודה הקובעות אחרת.

יישום

48. בנוסף לטענות העקרוניות על עצם תוקפן המחייב של הוראות הפוליסה, פרשנותן ויישומן שנדחו לעיל, מעלה המערערת שורת טענות כנגד החלת נוסחת החישוב של הפוליסה בנסיבות העניין. ניתן לחלק את הטענות לשלושה סוגים. האחד, המערערת לא ידעה – ועד לשנת 2006 אף לא יכולה היתה לדעת – על ה"מצב האנומלי" לפיו קיימות שתי נוסחאות לחישוב פיצויי הפיטורים ועל השלכותיו. השני, אי זכאותה מלכתחילה של המשיבה לתשלום פיצויי פיטורים, מאחר שסיימה את עבודתה עקב הגיעה לגיל פרישה ועמד לרשותה הסדר ביטוח פנסיוני מקיף. השלישי, בהסכם העבודה נקבע חישוב שונה של השלמת פיצויי הפיטורים.

49. טענת המערערת לפיה לא הכירה את המצב האנומלי בפוליסה היא בראש ובראשונה טענה עובדתית. ואולם, לטענה לא נמצאה כל תמיכה בחומר הראיות. העד היחיד מטעמה של המערערת הוא מנהל החשבונות של המערערת שהחל לעבוד בשירותה בחודש ינואר 2016, לאחר סיום עבודת המשיבה והגשת תביעתה. תצהירו וחקירתו התמקדו במתכונת חישוב השכר הקובע לפיצויי פיטורים. יצוין, כי לבית

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

הדין האזורי הוגש גם תצהיר של מנהלת המערערת, אשר נמשך עקב אילוצים שמנעו ממנה להעיד במועד שהיה קבוע לדיון, אך אף מנהלת המערערת החלה עבודתה בשנת 2014 ומשכך לא היה בידה להעיד על נסיבות צירופה של המשיבה לביטוח מנהלים, על הייעוץ המקצועי שקיבלה המערערת באותו שלב וכיוצא באלה. בנסיבות אלה, דין הטענה להידחות מבלי שנידרש לעילות המשפטיות המורכבות הנובעות ממנה.

50. באי כוחה של המערערת בשלב הערעור, אשר טענו לזכותה כל טענה אפשרית, העלו, לראשונה בערעור, את הטענה כי המשיבה כלל לא היתה זכאית לפיצוי פיטורים. במוקד הטענה עומדת הקביעה בדב"ע (ארצי) שם/139-3 **מועצת פועלי חיפה – ירחמיאל**, פד"ע יב 365 (1981). להלן – פסק דין **ירחמיאל** לפיה "אם הוסדרה הזכות הפנסיונית הסדר מלא ומקיף, אין לדבר על פיטורים אלא על סיום יחסים חוזיים בדרך מיוחדת – מוסכמת בבחינת גמר חוזה על ידי ביצועו – מצוי החוזה כפי שראוהו מראש ובמשך כל השנים..." (שם בע' 371). המשיבה התנגדה לטענה עקב הרחבת החזית וציינה כי הדיון בה מחייב בירור עובדתי שנמנע עקב אי העלאתה במועד. הדין עם המשיבה משני הנימוקים שהועלו על ידה (ראו לאחרונה דיון על תחולת פסק דין **ירחמיאל** במצבים עובדתיים שונים (ע"ע (ארצי) 11465-06-13 **שירותי בריאות כללית – ברק**. פסקאות 9 – 11 (27.8.2018)). בנסיבות אלה אף איננו נדרשים לשאלה המקדמית של תחולת פסק דין **ירחמיאל** על הסדרי ביטוח באמצעות פוליסות ביטוח מנהלים.

51. הטענה העיקרית של המערערת היא כי מהוראות הסכם העבודה עולה, כי הוסכם בין הצדדים כי חישוב הפיצויים יכלול את התשואה הריאלית בפוליסה. לעמדת המשיבה אין בסיס לטענה, ומכל מקום תוקף הסכם העבודה היה לשנה אחת בלבד. איננו נדרשים לשאלת תוקפו של הסכם העבודה, הגם שעל פני הדברים הוא המשיך לחול כנלמד מנספחי השינויים לתנאי העבודה שהוצגו בבית הדין האזורי, משלא מצאנו כל תימוכין בהסכם העבודה לעמדת המערערת. ההוראה הרלוונטית של הסכם העבודה, שצוטטה בסעיף 2 לעיל, לפיה "הסכום שהצטבר על חשבון פיצויי פיטורין" יהווה חלק מפיצויי הפיטורים היא הוראה "ניטרלית" שאין בה כדי לסייע במחלוקת כיצד יחושב הסכום הצבור במרכיב פיצויי הפיטורים. הנה כי כן, ההוראה היחידה המסדירה את מתכונת חישוב צבירת הכספים במרכיב הפיצויים,

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

היא ההוראה המופיעה בפוליסה לפיה התשואה הריאלית לא תיזקף בחישוב הכספים הצבורים חרף קבלתה בידי המשיבה בעקבות הסטתה למרכיב התגמולים.

52. העולה מן המקובץ הוא כי דין ערעור המערערת על חיובה לשלם למשיבה תשלומי השלמה של פיצויי פיטורים להידחות.

פיצויי הלנה

53. המערערת הוסיפה וערערה על חיובה בפיצויי הלנה. בית הדין האזורי חייב את המערערת בתשלום פיצויי הלנה בסכום של 5,000 ₪, עקב איחור בתשלומי השלמת פיצויי הפיטורים שלא היו שנויים במחלוקת בסכום של 30,863 ₪. הסכום שאינו שנוי במחלוקת כאמור הועבר לחשבונה של המשיבה ביום 27.5.2015 למרות שעבודתה הסתיימה ביום 31.3.2015.

54. בית הדין האזורי דחה את התביעה לפיצויי הלנת פיצויי פיטורים בגין מלוא הסכום שנפסק למערערת. עם זאת נקבע, כי תשלום ההשלמה שלא היה שנוי במחלוקת בוצע "בחריגה מן המועד שנקבע בסעיף 20(א) לחוק הגנת השכר" וכי המערערת לא הוכיחה כי במקרה דנן חל סעיף 20(ד) לחוק הגנת השכר. עוד נקבע, כי גם בעובדת המצאת טופס 161 לידי העובדת ביום 21.5.2015, הגם שהתאריך המצוין בו היה 17.5.2015, "יש חריגה מן המועד לתשלום פיצויי פיטורים כמחויב על פי חוק". המערערת חויבה, לפיכך, לשלם למשיבה פיצויי הלנת פיצויי פיטורים בסכום של 5,000 ש"ח.

55. עמדתנו שונה. הוראות סעיף 20 הוספו לחוק הגנת השכר בתיקון מס' 12 לחוק שנתקבל בחודש מרץ 1977. בעשרות השנים שחלפו חלו שינויים מהותיים בסדרי תשלום פיצויי פיטורים. לכל העובדים מועברים כיום, מכוח דין, תשלומים למרכיב הפיצויים בקופות גמל. שחרור כספי הפיצויים מחייב על פי דיני המס המצאת טפסי 161 (דיווח מעסיק) ו- 161א (דיווח עובד). המצאת הטפסים אינה יכולה להתבצע ביום סיום העבודה כמצוות סעיף 20(א) לחוק הגנת השכר ולא ניתן להעבירם לקופת הגמל אף תוך 15 ימים בהתאם להקלה המוקנית למעסיק מכוח סעיף 20(ה) לחוק. הטעם לכך פשוט: על המעסיק להעביר תשלומים לקופת הגמל גם בגין חודש העבודה האחרון של העובד ועליו לעשות כן עד ליום ה- 15 בחודש העוקב (תקנה 10 לתקנות הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל) (תשלומים לקופת גמל),

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 18-11-29744

התשע"ד – 2014). רק לאחר ביצוע התשלום יעלה בידה של קופת הגמל לערוך את חישוב הפיצויים הצבורים בקופה ולהעבירו למעסיק על מנת שהמעסיק ימלא טופס 161 ויחשב את סכום ההשלמה (במידת הצורך). בהקשר זה נבהיר, כי למתן הוראת שחרור לקופה ללא צירוף טופס 161 אין כל נפקות מאחר ש"השובר" לתשלום פיצויי הפיטורים שעל המעסיק לספק לקופה הוא טופס 161 והקופה אינה רשאית לפעול בלעדיו (דב"ע (ארצי) נג/234-3 ברקן – **טלדיין אינטרקונטיננטל בע"מ**, פד"ע כז 189 (1994)).

בכך אין די. החל משנת 2006 נדרש העובד להגיש דיווח נפרד (טופס 161א), בהמשך לטופס 161, **כתנאי** לסיווג הפיצויים כמענק הפטור ממס עד לתקרה הנקובה בסעיף 9(7א) לפקודה ולהחלת הסדרי רצף פיצויים ורצף קצבה (ראו: סעיף 2 לחוזר מס הכנסה 4/2006 – משפטית / שומה; סעיף (27) לדברי ההסבר למילוי טופס 161).

56. מהנתונים שבפנינו עולה כי ביום 17.5.2015 הומצא למערערת אישור הראל. על פני הדברים פרק הזמן הוא פרק זמן סביר, בהתחשב בחג הפסח ובימי חול המועד שחלו בין המועד להעברת תשלומים לפוליסה בגין חודש העבודה האחרון (15.4.2015) לבין המצאת טופס 161. עוד עולה כי המשיבה עצמה פנתה לרשות המסים לצורך קבלת טופס 161א' רק ביום 24.6.2015 כעולה מנספחי ט' לתצהירה, למעלה מחודש ימים לאחר שלטענתה קיבלה את טופס 161 מהמערערת, ובעקבות פנייתה אף אושר לה ליעד את כספי הפיצויים בפוליסה לקצבה וניתן לה פטור מתשלום מס על הסכום החד פעמי שהועבר לחשבונה על ידי המערערת.

מכאן עולה, כי המערערת הקדימה וביצעה את השלמת פיצוי הפיטורים ביום 27.5.2015 ללא ניכוי מס, עוד בטרם היתה רשאית לעשות כן משלא הומצא טופס 161א עד אותו המועד. נכונים אנו להניח כי אכן חל עיכוב קל בין המועד שבו היה על המערערת להמציא את מכתב השחרור וטופס 161 למשיבה לבין המצאתו בפועל, עקב איחור מסוים בבקשת המערערת לקבלת אישור הראל. נניח גם כי איחור נוסף של ארבעה ימים חל בהעברה למשיבה של טופס 161 שנערך בהתאם לנתוני אישור הראל. עדיין, הערכת התנהלותה של המערערת ששילמה למשיבה את הסכום שאינו שנוי במחלוקת ללא ניכוי מס עוד טרם ניתן היה לעשות כן – ובלוח זמנים דומה לזה שהמשיבה נדרשה לו כדי להמציא את טופס 161א על מנת להעביר לידה את הפוליסה – מלמדת כי פעלה בזמן סביר ובתום לב. כלל נסיבות העניין

בית הדין הארצי לעבודה

ע"ע 29744-11-18

אינן מצדיקות, לפיכך, את הפעלת "הסנקציה הדרקונית" של חוק הגנת השכר אשר תכליתו "לשמש תמריץ כלכלי מרתיע מפני הפרת הוראות החוק" (ע"ע (ארצי) 473/09 מוטור אפ בע"מ – יניב ורד (1.11.2011)).

57. מצאנו, לפיכך, לקבל את ערעור המערערת ולבטל את פיצויי הלנת פיצויי הפיטורים שהושתו עליה, באופן שהסכום של 30,863 ₪ יישא הפרשי הצמדה וריבית כדין ממועד סיום העבודה (31.3.2015) ועד למועד הפקדתו בחשבון המשיבה (27.5.2015).

סוף דבר

58. ערעור המערערת נדחה, בכפוף להפחתת פיצויי ההלנה כאמור בסעיף 57 בפסק הדין. בנסיבות העניין, ובהן תקדימיות הסוגיה וחשיבותה, לא מצאנו לנכון לעשות צו להוצאות בערעור.

ניתן היום, ו' ניסן תש"פ (31 מרץ 2020) בהעדר הצדדים ויישלח אליהם.

מיכאל שפיצר,
שופט

אילן סופר,
שופט

רועי פוליאק,
שופט, אב"ד

מר גדעון צימרמן,
נציג ציבור (מעסיקים)

מר יוסי רחמים,
נציג ציבור (עובדים)

